

TÜRKİYE'DE KADIN SORUNU ÜZERİNE SOSYOLOJİK

BİR YAKLAŞIM

Yrd.Doç.Dr.H.Bayram Kaçmazoğlu*

1980'li yıllarda Türkiye gündeminde önemli bir yer edinen kadın sorunu, toplumun her kesiminde ve özellikle bir çok sosyal bilim alanında olduğu gibi, sosyolojinin araştırma ve yorumlama evreninde de yerini almıştır. Biz bu çalışmamızda sorunun gündeme geliş nedenlerini Türkiye'nin toplumsal yapısı ve Türk sosyoloji tarihi çerçevesinde ele alarak olayın gözardı edilen bazı noktalarına değineceğiz.

Kadın sorununun 1980'den sonra Türkiye gündeminde önemli bir yer edinmesi bir çok iç ve dış nedene bağlanabilir. Bu nedenleri birbirinden ayırmak ise oldukça güçtür. 1980 sonrasında kadın sorununun gündeme gelişinin temel nedenlerinden birisi, Türk solu'nun bu soruna 12 Eylül müdahalesinden sonra sahip çıkmasıdır. 12 Eylül döneminde solda yer alan erkek teorisyen ve militanların çoğu tutuklanınca, bu hareket içerisinde yer alan kadınların bir kısmı feminist hareketlere yönelmişlerdir¹. Ayrıca Türk Solu'nda yer alan kitlelerin kadın-erkek eşitliğini kendi özel yaşamlarında - sınırlı da olsa- içselleştirmeleri, eşitlikçi ve sosyalist feminist hareketlere önemli ölçüde destek sağlamıştır.

Kadın hareketinin 1980'den sonra bu denli artmasının önemli nedenlerinden biri de, 12 Eylül'ün etkilerinin azalmasıyla, Türkiye'deki demokratik burjuva hareketlerindeki hızlı yükseliştir. Bunun yanında, ülkemizde resmi ideolojinin bir kanadı, Cumhuriyetin 30'lu yıllardan beri taşıdığı laik, batıcı ve ulusal devlet görüntüsü çerçevesinde kullandığı "Batı tipi kadın" imajını, 1980 sonrasında da resmi ideolojiyle eklenmişliğini sürdürerek ve ancak onu bir adım daha ileriye taşıyarak kullanmıştır². Aynı söylemin bir adım daha solunda yer alan bir başka açılım ise, resmi ideolojinin en önemli göstergesi olan kadın imajının artık ömrünü tamamladığını söyleyerek, müca-

* H.Bayram Kaçmazoğlu, Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

¹ Fatmagül Berktaş, "Türkiye Solu'nun Kadına Bakışı: Değişen Her Şey Var mı?" **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, S.291-293. Şirin Tekeli, "Tek Parti Döneminde Kadın Hareketi de Bastırıldı", **Sol Kemalizme Bakıyor**, S.101. Tekeli, "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın** S.20-21.

² Kemalist eğilimli kadın dernek ve örgütlerinin tutumu.

dele alanını daha eşitlikçi bir konuma taşımıştır³. Yani, resmi ideolojinin laik ve batıcı kanadının bir açılımı jakobenci tavrını korurken, diğer kanadı liberal sola kaymıştır.

İyi eğitim görmüş ve iyi bir meslek edinmiş, erkeklerle eşit bir konumda bulunan ancak toplumun tüm sınıflarını temsil etmeyen ve yine batılı-çağdaş imgelerin göstergesi olan bu orta-üst sınıf burjuva kadın hareketinin asıl amacı, erkek egemen dünyası ve geleneksel "lehçe"lerle ifade edilen davranış örüntülerini kırmaya yöneliktir⁴.

Liberal sol ve jakobenci kadın gruplarının eskiden beri sahip oldukları eşitliğin kaynağı ise, babalarının ya da eşlerinin resmi ideolojinin içerisinde yer almalarından kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak çok iyi şekilde yetişen bu kadınlar, kadının durumunu iyileştirici çalışmalarında, çevrelerinde yer alan erkekler tarafından yoğun şekilde desteklenmişlerdir⁵. Ancak bu grubun liberal sol kanadı, kadın sorununu ortaya koyan hareketlerin kökenini son dönem Osmanlı kadın hareketlerine dayandırmış ve bu bakış açısıyla resmi ideolojinin kadın sorunu karşısında önce özgürleştiren ancak sonra denetleyen ve sınırlayan anlayışına karşı eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir.

1980 sonrası dönemde, Ortodoks-Kemalist ya da jakobenci kadın hareketlerinin hızlı bir örgütlenme içerisine girdiğini görmekteyiz. Bunun nedeni, Türkiye'deki İslâmci kadın hareketlerinin 1980 sonrasında hızlı bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Yani, 1970'lerde başlayan sağ radikalizmi, 1980 sonrasında daha da kolay bir gelişme ortamına kavuşmuş ve İslâmci kesime mensup kadınlar arasında da bir hareketlenme başlamıştır. Bu gelişmeler karşısında Kemalist ideolojiyi sürdüren kadın hareketleri, Kemalist reformlara sahip çıkarak, türbanlı-çarşafı kadın hareketleri karşısına laik ve Batıcı Kemalist ideolojiyi yeniden üretmek ve savunmak üzere "Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği" gibi örgütlenmelere gitmişlerdir.

1979'daki İran devrimi ve bu devrimde özgün bir rol oynayan İslâmci militan kadın tipi, 1980 sonrasında Türkiye'deki İslâmci kadın hareketlerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu kadın hareketi, laik ve demokratik Cumhuriyeti yıkarak yerine İslâmi ilkelere dayalı bir rejim kurmayı

³ Şirin Tekeli'nin y.a.g.m.'deki tutumu gibi.

⁴ Lehçe terimine Şerif Mardin'in yüklediği anlama yakın bir anlam yükledik.

⁵ Bu görüşler için Şirin Tekeli'nin **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat** adlı kitabının özellikle III.bölümü, S.193-329'daki tartışmalarına bakınız.

amaçlamaktadır. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için hem üniversitelerde hem de çeşitli dergilerde mücadelelerini sürdürmüşler ve bu mücadelelerini kitle hareketlerine dönüştürmüşlerdir. İslâmci kesimde yer alan bu kadın hareketleri, sağ ideoloji içerisindeki liberal sağ kesim dışında hoşgörü ile karşılanmıştır⁶.

İslâmci kadınlar, İslâmci ideolojik çerçevenin sınırları içerisinde kalmak koşuluyla, kendi haklarına ilişkin yeni bir söylem geliştirirken, siyasal eylemlerinde, Cumhuriyetin kuruluşundan beri sindirilen ve mualif cepheye yer alan bazı İslâmci grupların desteğini de kazanmışlardır⁷.

1980 sonrası dönemde, Türkiye'deki liberal, sosyalist ve radikal feminist hareketlerin yoğun bir işbirliğine giriştikleri de görülmektedir⁸. Bu işbirliğinin asıl nedeni, 1960'lı yıllarda Batı'da başlayan feminist hareketlerin ve özellikle radikal feminizmin Türkiye'deki burjuva kökenli kadınları yakından etkilemesinden kaynaklanmaktadır. 1980 sonrasında, feminizmin Türk toplumdaki tüm olumsuz anlam çağrışımlarına rağmen, bu kadın grupları tarafından desteklendiğini ve eyleme geçirildiğini görmekteyiz⁹. Bu feminist kadın grupları, "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"nin uygulamaya konması için bir imza kampanyası başlatmışlardır. İlk defa 1983 yılında Somut dergisinde "feminist" bir sayfa çıkaran bu gruplar, 1987'de Feminist Dergisini, 1988'de Sosyalist Feminist Kaktüs dergisini çıkarmaya başlamışlardır¹⁰. 1960'lı yıllardan beri varolan dernekler yanında, 1980'den sonra yeni yeni kadın dernekleri kuran bu hareket, "1.Feminist Hafta Sonu"nu düzenlemiş, "Mor Çatı Sığınağı Vakfı"nı kurarak yoğun faaliyetlere girişmiştir¹¹.

⁶ Örneğin, Anap ve DYP'nin bazı kesimleri, Tercüman Gazetesinin bazı yazarları gibi Mesut Yılmaz ve Bedrettin Dalan örnekleri.

⁷ İslâmci kadınların bazı girişimlerini feminist hareketler çerçevesinde değerlendiren yorumlar için bakınız; Nilüfer Göle, **Modern Mahrem**, S.119-123 ve Necla Arat, **Feminizmin ABC'si**, S.7.

⁸ Bu hareketlerin düşünsel yapıları farklı olsa da bazı alanlarda birbirlerinin görüşlerinden yararlanmaları doğal. Hele 1980 sonrası dönemde ülkemizde tüm ideolojik ve düşünsel kavramların birbiri içine girdiği ve herkes tarafından sahiplenildiği hatırlanırsa...

⁹ Yeşim Arat, "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi", **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.7-8.

¹⁰ Arat, a.g.m., S.7-11.

¹¹ Arat, a.g.m., S.10-12.

Bu veriler ışığında, Türkiye'deki kadın hareketlerini ideolojik olarak üç başlık altında toplamak mümkündür:

Bunlardan birincisi, 1980 sonrası hızlı bir yükseliş gösteren ve geleneksel müslümanlığı radikalleştirmeye çalışan, türban ve çarşafı "gösterge" olarak kullanan, İslâm ideolojisi adına radikal eylemler gerçekleştiren kadın hareketidir. İkincisi, 1980 sonrası gelişmelerle birlikte yükseliş gösteren İslâmcı kadın hareketleri karşısında örgütlenerek laik ve batıcı ideolojiyi jakobenci tavırla ya da onun biraz daha ilerisinde, ancak aynı hareketin uzantısı şeklinde örgütlemeye çalışan kadın hareketidir. Yani türbanlı-çarşafı kadın hareketi, İslâm ideolojisinin emrettiği "ütopik" bir düzen kurmaya çalışırken, bu grup karşısında yer alan laik ve batıcı hareket, çeşitli tonlarıyla eşitlikçi, çağdaş, Kemalist ve laik bir toplum düzenini yeniden üretmeye ve bu verileri toplumun daha alt sınıflarına yaymaya çalışmaktadır. Kadın hakları konusundaki farklı algılayış alanları, bu iki hareketi 1980 sonrasında "Batıcı laik", "İslâmcı-gerici" çatışmasına dönüştürmüştür.

Kemalist ideolojiyi sürdüren ya da bu ideolojinin radikal bazı tonlarını taşıyan kadın hareketleri ile İslâmcı kadın hareketleri dışında sözü edilmesi gereken bir başka kadın hareketi daha var ki, o da, feminizm terimine yüklediği anlamlardan dolayı toplumun tepkisini çeken, radikal feminist kadın hareketidir. Genelde toplumun özelde bazı kadın derneklerinin bile tepkisini çeken radikal feministler, cinsellik dahil her türlü özgürlüğü savunmakta, ailenin varlığını reddetmektedirler.

Radikal feministlerin yüklediği anlamlardan dolayı toplumun tepkisini çeken feminizm terimi, farklı görüşleri savunan tüm feminist gruplara mal edilmekte ve kadın-erkek eşitliğini savunan kişi veya gruplar tarafından bile kuşkuyla karşılanmakta, reddedilmektedir. Oysa, konunun uzmanları, bu terimi, "kadınların toplum içindeki yer ve haklarını genişletmeyi öngören bir öğretiyi ve bu amaçla gerçekleştirilen eylemler dizisi" olarak tanımlamakta ve bu yönde mücadele eden herkesi, feministliği ister kabul etsinler isterse etmesinler, feminist olarak nitelendirmektedirler¹².

Bu kadın hareketlerinin toplumsal temellerini genelde iki sınıfa dayandırmak mümkündür: İslâmcı kadın hareketi, gücünü kırsal kökenli orta sınıf kadınlarından; çeşitli feminist kadın hareketleri de, kent kökenli

¹² Necla Arat, a.g.e., S.5.

orta-üst sınıf burjuva kültürüyle donanmış kadınlardan almaktadır. Sosyalist kadın hareketinin toplumsal kökeni ise daha karmaşıktır.

Bu üç önemli kadın gruplaşmasının dışında, gerçek anlamda ezilen, yıpranan, hakkını aramayan, hiç bir ekonomik hak ve güvenceye sahip olmayan, hatta dayak yiyen, siyasal tercihini kocasının diriktifi doğrultusunda kullanmak zorunda kalan milyonlarca orta ve alt sınıf kadınının ise haklarını savunacak hiç bir örgüt veya kurum bulunmamaktadır.

1980 sonrası yükselen kadın hareketleri, Türkiye'deki siyasal çevreleri yakından ilgilendirmiş ve kadın sorunlarına karşı yaklaşımlarını belirlemiştir.

Siyaset, bürokrasi ve bilim çevrelerinin muhafazakâr ve düzen içerisinde yer alan kanadı, toplumun en küçük biriminin aile olduğunu belirterek kadına ailenin devamını sağlama, topluma yararlı ve "imanlı" bireyler yetiştirme, kocasını üretime hazırlama ve ailenin huzurunu, devamını sağlama görevlerini yüklemişler; Başbakanlığı bağlı Aile Araştırma Kurumu'nu kurarak, aileyi daha da güçlendirme yönünde çalışmalar yürütmüşlerdir. Aynı kesimin "ilerici" kanadı ise, kadın sorunlarıyla ilgilenmek üzere, Kadın Sorunlarından Sorumlu Devlet Bakanlığı oluşturmuşlar ve gelecekte bir Kadın Sorunları Bakanlığı kurmak için çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

1980 sonrasında çeşitli görüşlere mensup kesimler, aile ve kadın sorunlarına ilişkin çok sayıda dergi, kitap ve makale yayınlamışlardır. Bir başka ifade ile, kadın ve aile konuları 1980 sonrası Türkiye'sinde gündeme tamamen yerleşmiştir. Kadın ve aile konularının 1980 sonrası gündemdeki yerini vurgulayan bir başka gösterge de, 1987-1991 tarihlerini kapsayan dört yıllık bir dönemde sosyoloji alanında yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerinin çokluğudur. Örneğin, bu dört yıllık dönemde, aileyle ilgili dokuz yüksek lisans ve beş doktora; kadın konusuyla ilgili olarak da sekiz yüksek lisans ve iki doktora çalışması yapılmıştır.

Kadın sorununa duyulan ilginin 1980'den sonra artmasına karşın, kadın sorununun Türk aydınları tarafından ele alınışı 1980'lerle ya da Cumhuriyetle sınırlı değildir. Kadının özel ve toplumsal hayatına ilişkin sorunlara karşı duyulan ilgi, Tanzimat döneminden beri vardır. Bu bağlamda, ilk kız rüştiyesinin 1859'da, kız ilköğretmen okullarının 1870'de ve kızlar Darülfünunun II.Meşrutiyet döneminde açıldığını; pratikte uygulanmasa da, 1876 Anayasasının kız çocuklarına ilköğretim zorunluluğu getirdiğini görmekteyiz. 1908 devriminden sonra ise Osmanlı bürokratik sınıfına mensup kadınların, kadın sorununu sahiplendikleri ve bu amaçla, sorunların tartışıldığı dergiler çıkarmaya, çeşitli dernekler kurmaya başladıkları

bilinmektedir¹³. Bu çalışmalara rağmen, toplumsal ve hukuksal anlamda geleneksel Osmanlı toplumunda erkekle eşit bir statüye sahip olmayan kadının, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde eşit bir statüye yükseldiği savı gülünç olur. Osmanlı kadının statüsünü, içinde bulunduğu toplumsal sınıf belirlemede ve hatta evlilik sırasında her sınıfın yapacağı harcamaların üst ve alt sınırları bile "ilannâme"lerle belirlenmekteydi¹⁴. Bunun yanında, Osmanlı hukuku -farklı izdüşümlerin 1990'ler Türkiye'sinde yaşandığı uygulamalara benzer şekilde- gece sokağa çıkan kadınların "ehl-i ırz"dan olup olmadıklarını araştırarak "iffetli" veya "iffetsiz" ayırımına dayalı muamele yapmaktaydı¹⁵.

Kadın sorununun çeşitli dernekler ve dergiler çerçevesinde yoğun bir şekilde tartışıldığı ve düşünce akımlarının genel çizgileri içerisinde kadın haklarına ilişkin fikirlerin üretildiği II.Meşrutiyet döneminde konuyu ele alarak yaklaşımlarını kendi sosyoloji ekolleri ve siyasal fikirleri bağlamında ortaya koyan sosyologlarımız da bulunmaktadır. Bu sosyologlardan Ziya Gökalp soruna feminizm açısından yaklaşarak, eski Türk toplumunun en az "bugünkü" Batılı toplumlar kadar feminist olduğunu, Türk kadının Osmanlı döneminde toplumsal statüsünü kaybettiğini ileriye sürerek, ülkemizdeki kadın sorununu ulusalcı ve milliyetçi bir açıdan ele almaktaydı.

Gökalp, kadının sosyal statüsünü erkekle eşit olduğunu, yönetime katıldığını, askerlik yaptığını, kamu hizmetlerinde yer aldığını, usta bir binici olarak ata bindiğini, silah kullandığını, mülkiyette eşit paya sahip olduğunu söyleyerek, eski Türklerin feminist olduklarını kanıtlamaya çalışmıştır¹⁶.

Bu görüşleriyle ülkemizde faaliyet gösteren ulusalcı, laik, Batıcı ve burjuva kökenli kadın hareketlerinin ideolojik kodlarını belirleyen Gökalp, kadın sorunu karşısındaki feminist tutumunu sosyolojik sistemiyle bütünleştirerek Cumhuriyet rejimi adına şu görevleri de yerine getirmiştir: (a) Osmanlı ümmetçiliğini atlayarak milliyetçiliğin temellerini Orta Asya Türk

¹³ Serpil Çakır, "Osmanlı Kadın Dernekleri", **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.139-154'e bakınız.

¹⁴ Mehmet Ö.Alkan, "Tanzimat'tan Sonra 'Kadın'nın Hukuksal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine", **Toplum ve Bilim**, 50 Yaz 1990, S.91.

¹⁵ Alkan, a.g.m., S.93.

¹⁶ Ziya Gökalp'in bu konudaki görüşleri için bakınız; Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, S.141-146 ve **Türk Uygarlığı Tarihi**, S.101-104.

toplumunun özellikleri ile temellendirmek, (b) Batılı toplumlarla eski Türk toplumu arasında bağlar kurarak, ulusal-Batıcı hareketlerin alt yapısını hazırlamak, (c) Batılılaşma ve çağdaşlaşma adına kadını imge haline getirmek ve Cumhuriyet aydınlarına hazır bir şablon sunmak. Yani, kurulacak devletin ideolojik açılımlarını belirlemek.

Dönemin diğer büyük sosyologu Prens Sabahattin ise, konuya liberalizm ve bireycilik açısından, yani Science Sociale ekolünün görüşleri doğrultusunda yaklaşmıştır. Prens Sabahattin'e göre, kadın ve erkeklerimizi bireyci eğitimin rehberliğinde yetiştirmeli ve onların tamamını ekonomik anlamda üretime kazandırmalıyız. Toplumun % 50'sini oluşturan kadın nüfusun ekonomik anlamda atıl bırakılması bir toplum ekonomisinin çöküşü demektir. Kadınların da erkekler gibi ekmeklerini taştan çıkartacak şekilde yetiştirilmesi gerektiği görüşünde olan Prens Sabahattin, bu görüşleri ile (a) kadının ekonomik ve bireysel özgürlüğünü, (b) liberal-batıcı bir toplum modelini savunmaktadır¹⁷.

Böylece, Türk sosyolojisinin kadın sorunu ele alış, sosyolojinin ülkemizdeki tarihi kadar eskidir. Bununla birlikte, kadın sorununu ele alan Türk sosyologları Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'le de sınırlı değildir. Örneğin, 1940'lı yıllarla sınırladığımız bir başka çalışmamızda, Ankara ekolü sosyologlarının kırsal kökenli kadınların toplumsal konumlarına ilişkin gözlemlerini aktarmaya çalışmıştık¹⁸. "Ereğli" adlı çalışması ile konuyu 1960'lı yıllarda ele alan sosyolog ise Mübeccel B.Kıray'dır.¹⁹

1960'lı ve 1970'li yıllarda, kadın sorunu karşısında, sosyologların genel ilgisizliği, 1980'li yıllardan başlayarak yerini yoğun bir ilgiye bırakmıştır. Sosyologlar, Türk toplumunda meydana gelen yeni oluşumlara bağlı olarak soruna çeşitli açılardan yaklaşmışlar, konuya yeni bakış açıları ve yorumlar getirmişlerdir. Konuyla ilgili olarak araştırmalar yapan sosyologlar arasında Nilüfer Göle, Nilgün Çelebi, Ferhunde Özbay, Ayşe Öncü, Feride Acar,

¹⁷ H.Bayram Kaçmazoğlu, "Prens Sabahattin'in Siyasal ve Sosyolojik Görüşleri", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Sayı: 20, S.47-65.

¹⁸ Bu konuda bakınız; H.Bayram Kaçmazoğlu, "1940-1950 Tarihleri Arasında Türk Sosyolojisi" (Yüksek Lisans Tezi) **İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalı**, İstanbul, 1988.

¹⁹ Mübeccel B. Kıray, **Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası: Ereğli**, S.107-122.

Yıldız Ecevit, Yakın Ertürk, Ayşe Güneş-Ayata, Ayşe Saktanber, Çiğdem Arıkan ve daha pek çok sosyologu saymak mümkündür. Bu sosyologlar, konuyla ilgili olarak bir çok kitap, makale, doktora ve yüksek lisans çalışması kaleme almışlardır.

Diğer sosyal bilimcilerin de en az sosyologlar kadar konuyla ilgilendikleri görülmektedir. Bu sosyal bilimcilerden Afet İnan, Hamide Topçuoğlu, Tezer Taşkiran, Nermin Abadan-Unat, Bedia Akarsu, Emel Doğramacı, Çiğdem Kâğıtçıbaşı, Binnaz Toprak, Aytunç Altındal, Necla Arat, Şirin Tekeli, Yeşim Arat, Deniz Kandiyoti ve Fatmagül Berkday. İlk akla gelenlerdir.

Bunun yanında, akademik çevrelerin dışında, Duygu Asena, Adalet Ağaoğlu, Zeynep Oral gibi kadın yazarlar da konuyu geniş kesimlere yaymada önemli fonksiyonlar yerine getirmişlerdir.

Bu sosyolog ve sosyal bilimcilerin Türkiye'deki kadın sorununa ilişkin çalışmalarını, yaklaşım ve yöntem açısından dört ayrı grupta toplamak mümkündür:

- Resmi ideolojinin kadına sağladığı hakların övgüsünü yapan,
- Mevcut durumu olduğu gibi aktarmaya çalışan, bu arada, çeşitli alanlarda artan kadın sayısını istatistikî bilgilerle göstererek resmi ideolojinin savunuculuğuna yaklaşan,
- Resmi ideolojinin kadın sorunu karşısındaki tutumuna eleştirel açıdan bakan,
- Farklı kesimlerde yer alan kadınların toplumsal ve bireysel sorunlarına ilişkin çeşitli varsayımlar üreten çalışmalar.

Bir başka sınıflama yapacak olursak, kadın sorunuyla ilgili çalışma yapan araştırmacıların din, eğitim durumu, toplumsal yapı ve bu yapı içerisindeki sınıflar, ideolojik yapılanmalar, iç ve dış konjüktürdeki değişimler, kadın-erkek eşitsizliği, tarihsel veriler, kadın hareketlerinin gelişimi, kadının siyasal-ekonomik haklarını kullanabilme yetisi, üretim ilişkilerinde yeri ve benzeri konuları başlıca değişkenler olarak kullandıkları görülmektedir.

Yine bu çalışmaların bir kısmı, Türkiye'deki kadın hareketlerini altı ayrı feminizm başlığı altında ele alıp sınıflamıştır:

- Eşitlikçi ya da liberal feministler,
- Sosyalist feministler,

- Radikal feministler,
- Türbanlı feministler²⁰,
- Anti-empyralist feministler²¹,
- Feminizmi kabul etmeyen, ancak kadının toplumsal eşitliğini savunan laik-Kemalistler²².

Toplumun kadına bakış açısı ise, toplumsal tabakaların genel özelliklerine, üretim ilişkilerine, eğitim düzeyine göre değişmektedir. Kadın üretim ilişkilerine katıldıkça ve ekonomik anlamda değer üretebildikçe toplumsal yaşamda da statüsü yükselmektedir²³. O nedenle de kırsal kökenli kadın, kasabalı ve kent kökenli orta sınıf kadından daha özgürdür. Ekonomik anlamda herhangi bir değer üretmeyen, üretme olanağı bulamayan kadın ise, bu süreçte giderek özgürlüklerini kaybetmekte ve tamamen erkeğin egemenliği altına girmektedir. Bu nedenlerden dolayı, kadın sorununu incelerken hem üretim ilişkilerini ve eğitim düzeyini hem de toplumsal sınıflarla birlikte yaşanan toplumsal düzeyi, inanç sistemlerinin özgürlükleri daraltıcı veya genişletici yanlarını da gözönüne almak gerektirir.

Bu aktarma ve yorumlamalardan sonra, konuyla ilgili görüşlerimizi biraz daha yoğunlaştırmak istiyoruz.

Tanzimattan beri kadın haklarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, Türkiye bir kadın sorununun bulunduğu açıkça göstermektedir. Bu, sadece Türkiye'nin de değil, dünya genelinde yaşanan bir sorundur. Bu sorun karşısında, dünyada kadının erkekle toplumsal, siyasal ve ekonomik eşitliğini gerçekleştirmek isteyen bir mücadele de yaşanmaktadır. Ve bu mücadelenin tarihsel, kültürel, dinsel, ekonomik ve fonksiyonel temelleri bulunmaktadır.

Kadın, erkekle birlikte insan türünün bütünlüğünü ve geleceğini potansiyel olarak sağlayan bir varlığın hem biyolojik hem de sosyolojik bir

²⁰ İlk dört sınıflama Necla Arat'a aittir: Necla Arat, a.g.e., S.5.

²¹ Anti-empyralist feministler tanımı için bakınız; Nermin Abadan-Unat, "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", **Türk Toplumunda Kadın**, S.6.

²² Bu eşitlikçi kadın hareketinin feminist sıfatından çekindiği görülmektedir. Bu tutum, Soroptimistlerin 5 Aralık 1992 tarihinde Erzurum'da yaptığı bir toplantıda da gözlenmiştir. Aynı yaklaşımın yorumu için ayrıca bakınız; Yeşim Arat, a.g.m., S.12 ve Necla Arat ; a.g.e., S.5.

²³ Nilgün Çelebi, **Kadınlarımızın Cinsi Rolü Tutumları**, S.27.

kategorisi olmasına karşın²⁴, kadın, tarihsel süreçte, erkek egemen dünyasının bakış açısında bir obje olarak değerlendirilmiştir. Kadın, çoğu zaman bir insan olmaktan ziyade bir cinsel nesne olarak algılanmıştır ve bu algılayış tarzı bugün de devam etmektedir. Bu ayrımcı anlayış, belirgin farklılıklar göstermekle birlikte tüm inanç sistemlerinde, ideolojilerde ve üretim ilişkilerinde var olmuştur. Erkeğin dışında ve erkeğin merkezi konumunun belirlediği perspektiften hareket edilerek, tarihsel süreçte, kadının toplumsal, hukuksal, dinsel, özel ve günlük hayatı sınırlandırılmış; bu sınırlar içerisindeki hareket özgürlüğü, egemen erkek ideolojilerinin belirlemelerine göre daralmış veya genişlemiştir. Kadını ikinci plana atan ve onun konumunu kendi konumunun bir altına yerleştiren erkek, görüşlerinin haklılığını kanıtlamak üzere dinsel ve ideolojik dayanaklar da geliştirmiştir. Bir başka anlatımla, kadının toplumsal konumunu, erkek bakış açısı kadar içinde bulunduğu toplumsal sınıf belirlemektedir. Yani, üst sınıflardan birinde yaşayan ve kendi sınıfına mensup erkekten daha aşağıda bulunan bir kadının konumu, alt sınıflardan birine mensup bir erkeğin konumundan daha üstedir.

Ancak, şunu da sormak gerekmektedir: İnsanın yeryüzünde toplumsal bir varlık olarak ortaya çıkışından bu yana tüm toplumlar, ideolojilerde ve üretim ilişkilerinde kadın hep ezilmiş midir? Bu sorunun cevabı, soruyu cevaplandırarak kişinin ideolojik zırhlarına göre değişecektir. Örneğin, İslâmî ideolojiye sahip bir kişinin bu soruya cevabı, İslâm geldi kadın gerçek özgürlüğüne kavuştu, olacaktır. Bize sorarsanız, kadın, ilkel üretim ilişkileri içerisinde yer alan toplayıcılık dönemi dışındaki tüm üretim ilişkilerinde, ideolojik ve dinsel yapılanmalarda ikinci planda yer almıştır. Toplayıcılık döneminde üretim olmadığından iş bölümü de yoktu. Oysa kargının bulunuşu ile avcılık, sabanın bulunuşu ile de tarımsal kökenli üretim ilişkilerine geçen insanın toplumsal hayatında yer alan sosyal organizasyonlar giderek karmaşıklaşmaya, işbölümü artmaya ve ayrılmaya başlamıştır. Bu süreçteki iş bölümüyle ev içi işleri üstlenen kadın, ev içine çekilmiş ve böylece toplumsal rol ve statüsü azalmaya başlamıştır²⁵.

1879 Fransız burjuva ihtilali ile ortaya çıkan eşitlik ve özgürlük kavramlarına paralel olarak kadınlar da eşit haklar talep etmeye başlamışlar

²⁴ Çelebi, a.g.e., S.1.

²⁵ Çelebi, a.g.e., S.7-9.

ve bu yönde mücadele veren tüm kadın hareketleri feminizm ideolojisiyle anlamlandırılmıştır²⁶. Yani, burjuva sınıfının ortaya çıkardığı kapitalist ideolojik söyleme bağlı olarak gelişen kadın hareketlerini kapitalizm, liberal bir konuma yerleştirmiştir. Kapitalizmden sonra doğan sosyalist düşünce ise, kadın sorununa sınıfsal bir bakış açısından yaklaşmıştır.

Türkiye'deki Kemalist -jakobenci ideoloji de, kadın haklarına batılılaşma-çağdaşlaşma bağlamında yaklaşmış ve kadınları batılılaşma yolunda bir "imge" olarak kullanmıştır. Türkiye'deki sosyalist ve İslâmî gruplar da kadın sorununa kendi ideolojileri açısından yaklaşmışlardır. Yani, her ideolojinin kendi bakış açısına göre bir kadın proto tipi çizdiği görülmektedir. Örneğin Kemalist ideolojinin kadın prototipinde bazı geleneksel öğelerle Batı tipi öğelerin birleştiği görülmektedir: Evini mükemmel şekilde çekip çeviren, çalışan, annelik yapan, toplumsal fonksiyonlarını yerine getiren, erkeğine karşı yumuşak ve sevecen davranan kadın tipi. Başka bir anlatımla, kadınlık karşı yumuşak ve sevecen davranan kadın tipi. Başka bir anlatımla, kadınlık özelliklerinden uzaklaşmamış, modern hayata uyum sağlayan, iyi eş ve fedakâr anne²⁷. Bu bileşim, Ziya Gökalp'in eski Türk toplumundan taşıdığı ve Kemalistlerin Batı'dan aktardıkları öğelerin toplamına dayanmaktadır. Zira, Kemalist milliyetçi ve medeniyetçi yaklaşım, Tanzimat'tan beri Fransız kültürüyle donatılmış, burjuva kültürüyle beslenmiş bir insan imajını Türkiye'de yerleştirmeye çalışmıştır.

Şimdi de kadın sorunu konusunda yapılan yanıtlara değinelim, Türkiye'deki kadın sorununa Batılı sosyologların ürettiği teoriler ve önerdikleri çözümler çerçevesinde yaklaşmak yanlıştır. Bir başka yanlıştır, olayı bir insanlık sorunu olarak algılamak yerine, cinsiyetçi yaklaşımların ön plana çıkarılmasıdır. Oysa kadın önce insandır ve bu insan da bir toplum içerisinde yaşamaktadır. Toplumsal sorunları çözmeyi denemek yerine bireyin sorunları üzerine kafa yormak akıntıya karşı kürek çekmeye benzer. Bir başka yanlıştır da, global yaklaşımlarla kadın sorununun ele alınmaya çalışılmasıdır. Oysa kadın sorununa üretim ilişkileri, mülkiyet ilişkileri, dinsel inanç ve tutumlar, eğitim durumu, kültürel farklılıklar, sosyo-psikolojik tavırlar, tarihsel veriler, sınıfsal özellikler ve hatta yerleşim birimlerinin demografik özelliklerinden

²⁶ Tekeli, a.g.e., S.68-71.

²⁷ Ayşe Saktanber, "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, S.201.

yaklaşmak gerekmektedir. Ayrıca, kadın sorunu bu verilerin de ötesinde, kadın ile erkek ya da cinsler arasındaki egemenlik ilişkileri çerçevesinde ele alınmalıdır. Yani, sorunun bir tarafı da cinsler arasındaki egemenlik çatışmasına dayanmaktadır. Çünkü, egemenlik ilişkileri cinsler arasında eşit şekilde değil, erkeğin lehine bir dağılım göstermektedir²⁸. Ayrıca, toplumun tümünde veya bazı kesimlerinde sorunun aynı boyutlarda algılanması da mümkün değil. Yani, toplumun bir kesimi için, bu alanda hiç de abartıldığı gibi bir sorun bulunmamaktadır. Örneğin, Türkiye'nin bazı yörelerinde kadın, erkek çocuk sahibi olduktan sonra ve yaşlandıkça yavaş yavaş ev içi egemenlik ilişkilerini ele geçirmekte ve toplumda bazen erkeğinden daha fazla söz sahibi olabilmektedir.²⁹ Bu da bize, erkek egemen dünyasında, kadın "erkekleştikçe", toplumsal statü edindiğini göstermektedir. Yani, tehlikeli olan-aşağılanan cinsellik ya da cinsel obje olarak algılanma sürecidir. Bu özellik yetirilmeye başlandıktan sonra kadın da toplumda önem kazanmaya başlıyor. Başka bir anlatımla, kadının önce doğurgan olması, sonra da erkekleşmesi gerekiyor.

Türk toplumunda kadının belli bir statüye sahip oluşunun bir başka göstergesi de, yarı göçebe üretim ilişkilerinden günümüze taşıdığı bazı değerlerin bugün de izlerini sürdürmesinden kaynaklanmaktadır.

Cumhuriyet döneminde kadına verilen yasal hakları, kadının kurtuluş Savaşı sırasında gösterdiği yararlılıklara bağlayan varsayımlara da katılmak mümkün değildir. Daha öncede belirttiğimiz gibi, kadın Cumhuriyet döneminde bir göstergedir. Ayrıca, Türk kadınının içinde yaşadığı toplumsal örüntüler ve kadınların kendi aralarında "paralel toplumsal ilişkiler" ve insan ilişkilerinde aktif roller üstlenmeleri, ailedeki otorite çekişmelerinde aracı bağdaştırıcı bir fonksiyon yüklenmeleri, onları Batılı hemcinslerinden ayırmaktadır³⁰.

Bir başka özellik, Türkiye'deki kasaba ve kent kökenli orta sınıf kadının tamamen erkeğin egemenliği altına girmesine karşın, kır kökenli kadının üretim ilişkilerinde söz sahibi olması, ona bazı özgürlükler sunmakta, İslâmiyetin kısıtlayıcı kuralları burada uygulama alanı bulamamaktadır.

²⁸ Toplumun dar bir kesiminde egemenlik ilişkilerini kadın elinde bulundurabilirse de geçerli olan toplumun sosyalizasyon kodlarıdır.

²⁹ Yaşlı ve otoriter babaanne tipi.

³⁰ Mübcecel B.Kıray, "Küçük Kasaba Kadınları", *Türk Toplumunda Kadın*, S.341-356.

Kadının, erkeğe göre konumlanan eşitlik sorunu tüm toplumlarda sürmektedir. Bu sorunun çözümü ise çok karmaşık unsurlar içermektedir. O nedenle, burjuva kültürüyle donanmış grupların sözcülüğünü üstlenen feminist hareketler, toplumun farklı kesimlerinde yer alan milyonlarca kadın için çoğu zaman anlamını yitirmektedir. Çünkü, olayın ekonomik, eğitimsel, sınıfsal, dinsel tutumlara dayalı temelleri vardır. Ve feministlerin çözüm önerileri çoğunlukla toplumsal verilerle, toplumsal yapıyla örtüşmektedir.

Türkiye'de kadın, yasalar önünde erkekle eşit bir konuma sahiptir. Ancak bu hakların ne kadarından ne oranda yararlanıldığı tartışılması gereken bir sorudur. Bu hakların varlığından toplumun ne kadarı haberdardır veya bu hakların ne kadarı toplumun geniş kitlelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır? Kadınlarımız bu hakları kullanabilme yetisine sahipler mi, sahip olsalar da, hangi zihinsel mekanizmalarla bu haklarını kullanmaktan vazgeçmektedirler?³¹ Kadınların haklarını hiçe sayan, onların toplumda gerekli yeri edinmelerini, mesleklerinde yükselmelerini engelleyen sadece erkekler midir?

Kısaca özetlersek, pratikte kadın sorunu sınıfsal, ideolojiler, toplumlar ve bireyler üstü bir sorundur. Ancak bu sorunu sınıfsal ve toplumsal-dinsel kökenlerinden bağımsız şekilde ele almak da anlamlı değildir. Kadın sorununun sınırları, erkeğin konumuna göre değişmektedir. Kadınlar binlerce yıldır erkek egemen dünyanın baskısı altındadır ve bu bakış bugünde sürmektedir. Kadın, erkeğin konumuna göre kendisine yer aramaktadır. Yani merkezin konumu çevreyi de yakından etkilemektedir. Sorun sadece kadınları değil erkekleri de yakından ilgilendirmektedir. Sorunun çözüm yönü ise, kadın ve erkeği toplumun eşit üyeleri olarak algılamaktan geçmektedir.

³¹ Belki çok uç bir örnek olacaktır ama Erzurum'daki Üniversite öğrencisi kızların bir kısmı flörtlük ilişkisine girdikten sonra türbanlanmaktadır. İslâmcı kesime mensup kadınların eşitlik ve özgürlük anlayışlarına ilişkin yorumlar için özellikle L.Göle'nin *Modern Mahrem* adlı kitabı ile şu iki makaleye bakınız: Feride Acar, "Türkiye'de İslâmcı Hareket ve Kadın", Yeşim Arat, "Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri", *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, S.69-87 ve 89-101.

KAYNAKÇA:

- Abadan, Nermin, **Social Change and Turkish Women**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1963.
- Abadan-Unat, Nermin, "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982, S.1-32.
- Acar, Feride, "Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.69-87.
- Alkan, Ö.Mehmet, "Tanzimat'tan Sonra 'Kadın'ın Hukuksal Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine", **Toplum ve Bilim**, 50 Yaz 1990, S.85-95.
- Arat, Necla, **Kadın Sorunu**, Say Yayınları, İstanbul, 1986.
- Arat, Necla, **Feminizmin ABC'si**, Simav Yayınları, İstanbul, 1991.
- Arat, Yeşim, "Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.89-101.
- Arat, Yeşim, "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi", **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.7-19.
- Ayata-Güneş, Ayşe, "Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.269-287.
- Berktaş, Fatmagül, "Türkiye Solu'nun Kadına Bakışı: Bir Şey Var mı?", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.289-300.
- Çağatay, Nilüfer, "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler?", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.301-311 (Soysal Nuhoğlu, Yasemin).
- Çakır, Serpil, "Osmanlı Kadın Dernekleri", **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.73-84.
- Çelebi, Nilgün, **Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Sebat Ofset, Konya, 1990.
- Doğramacı, Emel, **Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989.
- Ecevit, F.Yıldız, "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve

- Değişme Biçimleri", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.105-115.
- Ertürk, Yakın, "Doğu Anadolu'da Modernleşme ve Kırsal Kadın", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.183-194.
- Fişek-O., Güler, "Cinsiyet Konumu ve Psikoloji: Eleştirel Bir İnceleme", **Toplum ve Bilim**, 50 Yaz 1990, S.73-84.
- Gök, Fatma, "Türkiye'de Eğitim ve Kadınlar", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.165-181.
- Gökalp, Ziya, **Türk Uygarlığı Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Gökalp, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1978.
- Göle, Nilüfer, **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul, 1992.
- Göle, Nilüfer, "Batı Modernizmi ve Post-Feminizm", **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.63-74.
- Güverte, Oya, "Türk Kadınının Toplumsal Statüsü", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Bitirme Tezi**, Erzurum, 1982.
- Kabasakal-E., Hayat, "Kadınlar Örgütler ve Güç Dağılımı", **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.55-61.
- Kaçmazoğlu, H.Bayram, "1940-1950 Tarihleri Arasında Türk Sosyolojisi" (Yüksek Lisans Tezi), **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalı**, İstanbul, 1988.
- Kaçmazoğlu, H.Bayram, "Prens Sabahattin'in Siyasal ve Sosyolojik Görüşleri", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi**, Sayı: 20, Erzurum 1992.
- Kandiyoti, Deniz, "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.341-356.
- Kandiyoti, Deniz, "Kadınlarda Psiko-Sosyal Değişim: Kuşaklar Arasında Bir Karşılaştırma", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982, S-311-339.
- Kıray, Mübeccel, **Ereğli**, İletişim Yayınları, İstanbul, tarihsiz.

- Kıray, Mübeccel, "Küçük Kasaba Kadınları", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982, S-341-356.
- Özbay, Ferhunde, "Türkiye'de Kırsal-Kentsel Kesimde Eğitimin Kadın Üzerine Etkisi", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982, S-171-197.
- Özbay, Ferhunde, "Türkiye'de Kadın ve Çocuk Emeği, **Toplum ve Bilim**, 53 Bahar 1991, S.41-54.
- Özbay, Ferhunde, "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.117-144.
- Saktanber, Ayşe, "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.195-215.
- Sirman, Nükhet, "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi", **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.231-255.
- Tekeli, Şirin, **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982.
- Tekeli, Şirin, "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar" **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın**, Derleyen: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, S.7-37.
- Tekeli Şirin, "Tek Parti Döneminde Kadın Hareketi de Bastırıldı", **Sol Kemalizme Bakıyor**, Röportaj: Levent Cinemre-Ruşen Çakır, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, S.93-107.
- Toprak, Binnaz, "Türk Kadını ve Din", **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, İstanbul, 1982.

**ALİ HAYDAR (YULUĞ) BEY'İN BOLU MUTASARRIFLIĞI
SIRASINDA KARŞILAŞTIĞI MESELELER
(23 Ocak 1919 - 30 Mayıs 1920)**

Yrd.Doç.Dr. Günay ÇAĞLAR*

"İDÂRECİLER,

Bana içten sevgilerini haykırınlar; yarım asırdan beri büyük Türk ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiçbirini esirgemeyen kültür, idare, intizam ve devlet anlamlarını en son ilmî telâkkilere göre tebellür ettirmeye çalışmış ve çalışan yüksek değerde arkadaşlarımdır."

Mustafa Kemâl ATATÜRK

Millet olarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımız durumlarda, varlığımızı devam ettirmek için yapılan mücadelelerin başarılmasında bütün Türk tarihinde olduğu gibi, Millî Mücadele döneminde de idarecilerimizin rolleri büyük olmuştur. Onların yaşadıklarının günümüze aktarılması hem idarecilerimize ışık tutması bakımından ve hem de milletimizin geleceği bakımından gereklidir. İdarecilerimiz çok zor şartlar altında, inanılmazı gerçekleştirmede insanımıza meşale olmuşlardır. Bu değerli idare adamlarımızdan biri de Ali Haydar Bey'dir¹.

Ali Haydar Bey, 1879'da İzmir'de doğmuştur. Gümrük memuru Mustafa Naili Bey ve Ayşe Hanım'ın oğludur.

1920'de Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra, memleketin çeşitli yerlerinde kaymakamlık yapmıştır.

Daha sonra, 1912 seçimlerinde Menteşe-Muğla Meb'usu olarak Meclis-i Meb'usan'a katılmıştır. Birkaç ay sonra meclisin kapanması üzerine, Çorlu Kaymakamlığı'nda çalışmaya başlamıştır.

Bunu müteakip çeşitli yerlerde devlet hizmetinde bulunan Ali Haydar Bey, Çatalça Mutasarrıfı iken Millî Mücadele'nin en sıkıntılı günlerinde

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Ali Haydar YULUĞ, bkz; Hayri Orhun Celâl Kasaroğlu-Mehmet Belek-Kâzım Atakul, Meşhur Valiler 50 ünlü Vali, İçişleri Bakanlığı, Merkez Valileri Bürosu yayınlarından sayı: 1, s.455-464.